

Demokrat Parti Döneminde Sivil Bir Muhafif Örgüt Örneđi: İleri Jön Türkler Birliği

İrşad Sami Yuca*

ORCID / 0000-0001-5797-3100

muhalefet etmenin getirdiği birtakım siyasal imkânsızlıklardan dolayı ülke dışında düşünsel davalarını sürdürme yoluna gitmişlerdir. I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde olduğu gibi yurt dışında muhalefet etme geleneğinin Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze değin süren bir toplumsal olgu olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu çalışmada bu tarihsel sürekliliğe örnek olarak Demokrat Parti döneminde ve başta Paris olmak üzere çeşitli Avrupa kentlerinde sol/komünizme dayanan fikirleri ile muhalefet etmiş olan İleri Jön Türkler Birliği hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kavramlar: İleri Jön Türkler Birliği, Demokrat Parti, Muhalefet, Komünizm, Bildiri

Öz

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bir süreklilik arz eden modernleşme hareketleri süreçle beraber ülkede yeni fikir akımlarını doğurmuştur. Toplumunu tedrici veyahut radikal yöntemlerle değiştirmeye yönelik bu fikirlerin takipçileri ile siyasal iktidar erki arasında karşı karşıya gelinme de bir süreklilik arz etmiştir. Bu nedenle ülke sahinde

*Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, s.yuca@alparslan.edu.tr

An Example of Civilian Opposition Organization During the Democratic Party Era: The Union of Progressive Young Turks

*İrşad Sami Yuca**

ORCID / 0000-0001-5797-3100

change society in a frivolous or radical way. Therefore, due to some political impossibilities caused by opposition in the country, they went on to pursue intellectual cases outside the country. It is an undeniable fact that as in the I. and II. Constitutional period, the tradition of opposing abroad is a social phenomenon that has been going on day by day from the first years of the Republic. In this study, as an example of this historical continuity, information will be given about the Union of Progressive Young Turks opposing with the ideas based on left / communism mainly in Paris and other various European cities during the Democratic Party

Keywords: *The Union of Progressive Young Turks, Democrat Party, Opposition, Communism, Leaflet*

Abstract

Along with the process of the continuing modernization movements from the Ottoman Empire to the Republic gave birth to new ideas in the country. The confrontation also has a continuity between political power and followers of these ideas to

* PhD., s.yuca@alparslan.edu.tr

Giriş

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan liberal/kapitalist ve sosyalist/komünist bloklaşmasının çizdiği reel politik eksen bağlamında, küresel siyasetin yeniden şekillendiği bir dönem olacaktır. Tarih bu aşamada toplumların iç ve dış politik konularda yeni gelişmeleri tedrici olarak kabullendiğini kaydettiği gibi keskin dönüşümlere de kalkıştığını yazacaktır. Bu yeniden tercih etme bir anlamda kendi içerisinde bazı zorunlulukları da barındırmaktaydı. Özellikle 19. yüzyıldan beri akıp gelen milliyetçiliğin sahip olduğu üstünlük kurmak ve ötekileştirmek tarzındaki sert sayılabilecek psikolojik etkileri yüksek fikirlerin eylemsel olarak da siyasi ve kültürel alanlara yansınmasıyla beraber kimlik krizindeki toplumlar arasında yakın ve uzak türden pürüzler yaratmıştır. Bu pürüzlerin toplumların zihninde ve ruhsal iklimlerinde yarattığı haller ne ilkinde ne de ikincisi olan beynelmilel savaşlarında tam manasıyla bir çözüme kavuşturulmadığı gibi dünyayı ideolojik olarak iki kutuplu bir sürece sürüklemekteydi.

Bu siyasi ve kültürel sürtüşmenin uzunca ve yorucu bir şekilde yaşanacağı 1945 sonrası soğuk savaş adıyla anılacaktır. Bu zaman zarfında girift bir tarihi sürecin başladığı da bir gerçektir. Bu zaman zarfında Türkiye'nin jeo-stratejik konumunun yüksek değeri, tarihi ve kültürel arka planının zengin olması, yer altı kaynak rezervleri yüksek bölgelere yakınlığının yanı sıra ekonomik potansiyelinin gelecek vaat etmesi belirleyici bazı faktörlerdir. Ayrıca bu dönemde iç ve dış tehditlerin yaratacağı durumlarda siyasi arenada tek başına kalmak korkusu yanı sıra Cumhuriyet'in ilanından beri yürütülen batılılaşma hareketlerinin düşünsel etkileri gibi nedenler bir tercih yapmasını gerektirmekteydi.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra bütün bu olayların ve daha fazlasının etkisiyle Milli Şef İsmet İnönü liderliğindeki Türkiye 1945 yılından itibaren çok partili hayata geçişi kabullenmeye çalışacaktır. Bu yılların siyasi zorlukları aslında Türkiye için sancılı ve uzun bir politik sürecin de ifadesi olacaktır. Ayrıca Türkiye'de uzun yıllar tek adam ve tek parti kültürüyle ülkeyi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) karşılaşılabilecek bazı siyasi ve bürokratik zorluklar da kendini belli etmekteydi. Ancak 19.

yüzyıldan beri uygulanan batılılaşma hedeflerinin getirdiği zihinsel kodlar bu sürecin itici gücü konumunda olup çağdaş Batıyı yakalamak ülküsü ayrıca Ebedi Şef Atatürk'ün de hayalleri arasında idi. Bu nedenlerle çok partili hayat başlangıcından günümüze değin bürokratik ve askeri kadroların da içselleştirmesi gereken bir değişimdi. Belki de bu tarihi sürecin en ilginç gelişmesi 1946 yılında toprak kanununa muhalif olan CHP'li birkaç milletvekilinin toplumun bazı kesimlerinin desteğini de sağlamasıyla beraber Demokrat Parti (DP) adıyla yeni bir parti kurmaları olmuştur. Partinin karizmatik iki liderleri Celal Bayar ve Adnan Menderes toplumun belirli kesimleri tarafından hemen benimsenmeleri CHP'ye alternatif olabileceklerini göstermekteydi.¹ Neticede DP kısa vadede CHP'nin iç politikada sahip olduğu güçlü bürokratik kuvvetine ve bazı siyasi kurnazlıklarına rağmen Türk halkından büyük bir sempati görecektir. 1950 genel seçimlerinde de bu sempatiyi

güçlü bir temsiliyetle meclise taşıyacaktı.

Ancak hangi gerekçeyle olursa olsun, halkın gündelik hayatında yeni değişim ve dönüşümlere dair söylemleri ile batı tarzı demokratik bir siyasi kültürü ülkede inşa edeceklerine dönük vaatlerde bulunmuşlarsa da, yeni oluşumdaki öncü isimlerin CHP'den aldıkları siyasi mirastan ve edindikleri deneyimlerden faydalanmayı da sürdürdükleri görülmektedir. Bilhassa tek partili yıllarda olduğu gibi öteki olana ve muhalif unsurlara karşı 1960 İhtilaline değin sert bir iktidar ve politik uygulamalar ortaya koyacaklardır.² Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde 1950'lerin hemen başlarında, özellikle de yurt dışında DP'ye karşı muhalif bir grup olan İleri Jön Türkler Birliği (İJTb) isimli oluşumun ortaya çıkışı ve faaliyetleri irdelenecek, bunun iç politik tesirleri üzerinde de durulacaktır.

I. İleri Jön Türk Birliği'nin Ortaya Çıkışı

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e doğru bitmeyen bir düşünce biçimi olan

¹Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınları, Ankara 2004, s. 43.; Tevfik Çavdar, "Demokrat Parti", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, ss. 2060-2075.

²Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, Timaş yayınları, İstanbul 2009, s. 115.

Batılılaşma 18. yüzyılda en aşikâr bir şekilde asker, sivil bürokratik unsurlar ve aydınlar tarafından hissi ve akli yollarla kabulü ve paralelinde yapılanlar bu topraklarda en umulmadık toplumsal vakaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Belki de Türk modernleşmesinin en sathi cephelerinden birisi II. Mahmut döneminden itibaren yurt dışına gönderilen vatan evlatlarının ecnebi ülkelerde edindikleri eğitim ve de hayat referanslarından dolayı kendi toplumuna ve onun yönetilme anlayışına karşı kaldıkları ikircikli dünya halidir. Bu ahval öylesine karmaşık düşünsel ve eylemsel boyutları da barındırmaktadır ki ilgili bu sürecin izleri Türk sosyal bilimciler arasında halen layıkıyla anlaşılmadığı da bir gerçektir.

Yurt dışına eğitim amacıyla gönderilen vatan evlatlarının yurda dönüşlerinde olsun veyahut buldukları dış ülkede olsun ekseri çoğunluğunun Tanzimat'tan-Cumhuriyete ve günümüze uzanan zamansal aşamalarıyla siyasal iktidarlar ile hep bir düşünsel ve politik problemleri olduğu gözden kaçmamaktadır. Özellikle Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamit dönemlerinde toplum bünyesinde yapılmak istenilen reformların ulusal meclis gibi bir kurumun eliyle yapmak için

girişilen eylemler karşılıklı bir politik mücadeleyi de gün yüzüne çıkarmaktaydı. Başta basın alanında olmak üzere yayın hayatının diğer türlerinde, edebiyat elitleri arasında ve hatta dini çevrelerde de çeşitli platformlarda mücadele kendisini geliştirmekte ve çeşitlendirmekteydi. Bu zaman zarfında kendini Batılılaşma mücadelesi içerisinde bulan Osmanlı aydın ve yükseköğrenim talebelerinin ikinci bir adresi de Paris, Viyana, Cenevre, Londra gibi Avrupa'nın çeşitli merkezleri olmuştur. Böylesi bir ortamda sürgünde olmak ve muhalefet etmek Batı'nın engin demokratik anlayışından ziyade uluslararası çıkar ve dengelerden kaynaklanan durumların Osmanlı/Türkiye aleyhine kullanılmak arzusunun kaynaklandığı bir gerçektir. Ayrıca yakın dönemin sürgünde siyaset yapmak realitesi, kendini I. ve II. Meşrutiyet süreçleriyle en bariz şekilde ortaya çıkaracaktır. Zamanla oluşan bu siyasal, kültürel ve ideolojik kurumlar ile eylemsel pratikler, yurt dışında örgütlenerek muhalefet edebilmeyi yakın dönem Türkiye'si için bir ekol haline getirmiştir.³

³ Det. Bilgi için bkz. Kemal H. Karpat, *İslam'ın Siyasallaşması*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.; Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul

Cumhuriyet rejiminin ilanından itibaren aşamalı olarak resmi veya gayri resmi yollarla ülke dışına çekilmek zorunda kalan muhalif unsurların Yeni Osmanlılar hareketinden beri devam eden karşı durma ve seslerini duyurabilme imkânını bir kez daha yurt dışında bulmuş olmaları bu sürekliliğin ilerisi için de haber vermekteydi. Katı Tek Parti devresinde siyaset yapmanın imkânsız olması toplumu içten içe yeni siyasi bir soluğun varlığına dair arzuyu büyütmelerine sevk etmekteydi. Tek Partili yılların ikinci devresinde II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan uluslararası ortamda çok renkli siyasi tabloya dair ihtiyacın iyice belirgin hale geldiğini, dönemin yönetici kadrosu da görmekteydi. Muhalif CHP'liler tarafından kurulan DP yeni bir umut olarak görülürken Komünist fikirleri benimseyen grupların da yavaşça Türkiye'de varlıklarının var olduğuna dair emarelerini vermekteydiler. Ancak gerek CHP olsun ve gerekse onun içinden çıkan DP olsun Sovyet Komünizmi'nin çeşitli stratejik tehditlerinden kaynaklı olarak Türk yönetici elitinin yurt içinde komünist düşünceye karşı müsamahakâr olması beklenemezdi. Bunu yüzlerini

döndükleri Batılı partnerlerinin siyasi, askeri ve ekonomik desteklerinin berhava olmaması için de olsa yapmaları gerekmekteydi. DP'nin Türkiye'de komünist düşünceyi benimseyen oluşumlara karşı mesafeli duruşunu belirleyen en önemli gelişme 4 Aralık 1945 tarihinde CHP'nin gayri resmi bir tertibatı ile İstanbul'da gerçekleşen Tan Gazetesi Olayı'nın gerçekleşmesidir.⁴

Türkiye'nin iç politikasında aslında komünizme karşı daha Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri var olan millici refleksin 1950'lere doğru gösterdiği reaksiyon bir kez daha yurt dışında belirli bir düşünceyi benimseyen aydın ve talebelerin örgütlenmesine neden olmaktadır.⁵ Netice olarak bu durum, Osmanlı'dan-Cumhuriyet'e muhalif olmanın Anadolu'da siyaset yapabilmeye karşılaştıkları zorluklarının

⁴Ahmet Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Siyasî Hayata Geçiş*, Kültür ve Turizm Bak. Yayınları, Ankara, 1988. s. 53-54.; Ali Ulvi Özdemir, "Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türk Solunun DP Ve Hükümet İle İlişkileri 1945-1946", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 55, Güz 2014, ss. 177-242.

⁵Detaylı bilgi için bakınız. Naciye Babalık, *Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi*, İmge Kitabevi, Ankara 2005.

hikâyesi gibiydi. Ancak ön yargısız ve düşünsel arka planına bakılmadan Türkiyeli olanların kendi ülkelerinde siyaset yapma imkânlarından uzak bırakıldıkları her dönemde bir süreklilik arz ettiği ifade edilebilir.

Bu çerçevede doğrultusunda 1950'lere doğru yurt dışına devlet bursuyla veya kendi imkânları doğrultusunda eğitim amacıyla giden öğrencilerden bir grup Tek Partili yılların son döneminde sol/komünizme dayanan muhalif siyasi düşüncelerini Avrupa'da çeşitli platformlarda beyan etmeye başladılar. 9 Mart 1949 tarihinde Paris'te Saint-Jacques Galimerd kahvehanesinde toplanan bir grup öğrenci, aydın ve işçi uzun tartışmalardan sonra İleri Jön Türkler Birliği ismi altında birleşerek resmi bir örgütlenme yoluna gitmişlerdir.⁶ Bu oluşum şekilsel olarak Osmanlı'nın meşrutiyet dönemlerinde yurt dışında bulunan aydınların ve

öğrencilerin durumunu andırmaktaydı. Ayrıca Jön Türk ifadesi ile bu birliğin üyelerinin çoğunda romantik açıdan Osmanlı dönemindeki Jön Türklere karşı devrimci bir öykünmenin de ruhlarında var olduğunu göstermekteydi.

Avrupa'da ve bilhassa Sovyetlerin desteği ile harekete eden İJTB'nin üyeleri yalnızca yurt dışında bulunan talebelere oluşmamaktaydı. İJTB'nin ortaya çıkışını etkileyen önemli siyasi gelişmelerden birisi ise 1949 yılında NATO'nun kurulması ve Türkiye'nin bu siyasi ve askeri birliğe girmek istemesinin Sovyetlerin hoşuna gitmemesinden dolayı Türkiye'nin iç politikasını müdahil olmak amacıyla bu tarz örgütlenmelere arka çıkmaktaydı. Bu birliğin içerisinde dönemin tanınan sanatçı ve yazarları da bulunmaktaydı. Birliğin üyeleri arasında Arslan Humbaracı, Zekeriya Sertel, Yıldız Sertel, Atilla İlhan, Sabiha Sertel, Abidin Dino, Doğan Aksoy, Kemal Baştuji, Muzaffer Özkolçak, Tacettin Karan, Fahri Petek, Barkev Şemikyan, Haşmet Akal, Ruhi Su, Süheyl Terek, Kemal Bekir Özmanav, Sevim Tarı, Mustafa Kemal, Ulvi ve Selçuk Uraz'lar ile Mihri Belli gibi isimler yer almaktaydı. Birliğin Almanya'nın Leipzig bürosunu

⁶Aclan Sayılğan, *Türkiye'de Sol Hareketler, Doğu Kütüphanesi*, İstanbul, 2009, s. 242-245.; Aclan Sayılğan, *Solun 94 Yılı: 1871-1965*, Mars Matbaası, Ankara, 1968, s. 318.; Emin Özdemir, A Fatih Şendil, "Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti'nin Sol Hareketlere Yaklaşımı", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 23, Bahar 2016, ss. 326-355.; *İçimizdeki Düşman: Türkiye'de Komünizm Tehlikesi Vardır*, İstanbul 1970, s. 48.

ise Vartan İhmalyan ile Necil ve Gün Togay gibi isimler temsil etmekteydi. İJTБ yurt dışında Fransız Komünist Partisi ile de sıkı ilişkiler içinde olup bu süreçte adeta bir Türkiye Komünist Partisi'nin dış bürosu misyonunu da ifa etmekteydi.⁷ İJTБ'nin belirli bir yönetim kadrosu olmayıp İstanbul'dan Paris'e geçen Doğan Aksoy, Kemal Baştuji, Fahrettin Petek, Sevim Tarı, Arslan Humbaracı, Gün ve Necil Togay ile Yıldız Sertel gibi isimler bu yıllarda birliğin başını çeken isimlerdi. İJTБ kuruluşundan dağılacağı 1953/1954 yılına değin tam bir parti veya sivil toplum kuruluşu disiplini oluşturmada başarı sağlayamama sıkıntısını yaşamıştır. Çünkü Türkiye'de geniş kitlelere ulaşmakta zorlandığı gibi daha çok Fransa'da bulunan yüksek tahsil gençleri ve bazı Türkiyeli işçilere dayanmak onların kitle

oluşturmada yaşadıkları bazı durumları.⁸

İJTБ kuruluşundan itibaren Sovyet Komünist Partisi ve Fransız Komünist partisi ile sıkı ilişkiler geliştirerek hem siyasi hem de ekonomik destek görmekteydi. Ayrıca Avrupa'nın diğer sol/komünist teşkilatları ile de ideolojik bağlar tesis etmekten geri kalmamaktaydılar. Örneğin 1950 yılında Budapeşte'de düzenlenen gençlik festivali ile 19 Ağustos 1951 tarihinde Berlin'de tertip edilen "3. Dünya Gençlik ve Öğrenci Festivali" gibi etkinliklere katıldılar. Bu yıllarda Sovyet ve Fransız yazarların desteği ile Nazım Hikmet'in affı veyahut kurtarılması kampanyalarında faal görevler üstlendiler.⁹ Özellikle 13 Ocak 1950 tarihinde Fransa'nın başkenti Paris'te bulunan Türk Büyükelçiliği önünde Nazım Hikmet için bir protesto gösterisini tertip etmişlerdir.¹⁰

⁷M. Şehmus Diken, *Fahri Petek: Bir Hayat Üç Fidan*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2009, s. 208.; Tefvik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1950'den Günümüze*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s. 36.; Aclan Sayılğan, *İnkâr Fırtınası*, Ülke Yayınları, İstanbul, 1962, s. 89-90.; *İçimizdeki Düşman: Türkiye'de Komünizm Tehlikesi Vardır*, İstanbul, 1970, s. 47.; Vartan İhmalyan, *Bir Yaşam Öyküsü*, Cem Yayınları, İstanbul 1989, s. 113.

⁸*İçimizdeki Düşman: Türkiye'de Komünizm Tehlikesi Vardır*, İstanbul, 1970, s. 47. ; Sevim Belli, *Boşuna Mı Çiğnendik? Anılar*, Cadde Yayınları, İstanbul, 2006, s. 267.; Vartan İhmalyan, *Bir Yaşam Öyküsü...*, s. 115.

⁹ Aclan Sayılğan, *Solun 94 Yılı: 1871-1965...*, s. 319.; *Dünya Gençlik Festivali hareketi Prag 1947-Moskova 1985*, 12 Dünya Gençlik ve Öğrenci Festivali Hazırlık Komitesi Yayınları, 1985, s. 5.

¹⁰ Emin Özdemir, A Fatih Şendil, "Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında...", ss. 326-355.

Liberal ve kapitalist bir düzen sahibi olan Batı'nın II. Dünya Savaşı'ndan sonra çıkarlarını ve güvenliklerini yeniden tesis edebilme yollarına yönelmesi küresel siyaseti yeniden şekillendirmekteydi. Bu süreçte en ciddi adımları Sovyet Rusya'ya karşı geliştirdikleri stratejik hamleler olacaktır. Türkiye de bu zaman zarfında gerek dış ve gerekse iç politika düzlemlerinde Batı'nın bu politikalarından en fazla etkilenen ülkelerden birisi olmuştur.¹¹ Batı'nın siyasal ve ekonomik desteği ile Türkiye'nin iç politikasında cilalanmaya çalışılan DP'nin izlediği siyasi yöntemler zamanla İJTb'yi DP'ye karşı muhalif bir unsur olarak doğuracaktır. DP iktidarına karşı basın ve yayın türünden yayınladıkları neşriyatların yanı sıra konferanslar ve bildiriler vasıtasıyla da muhalefet etmeye çalışan İJTb, DP iktidarı tarafından dikkatlice takip edilmiştir. Hatta İJTb tarafından yayınlanan bildiri ve diğer neşriyatların yurda sokulmaması için bakanlar kurulu yoluyla gerekli kararlar çıkartıldığı gibi üyeler hakkında polisiye

tedbirlere de başvurulmuştur.¹² Bu durum İJTb'nin faal olduğu 1949-1954 yılları arasında süreklilik arz etmiştir. İJTb üyeleri etkin oldukları 1949-1952 yılları arasında devamlı bir surette Paris'te Fahri Petek'in evinde toplanarak Türkiye ve Dünya'da meydana gelen gelişmeleri değerlendirmekteydiler.

Bu toplantılarda yayınlamak istedikleri bildiri metinleri üzerinde tartışmalar yaparlar ve daha sonra olgunlaşan metni kaleme alıp ertesi gün matbaada çoğaltırlardı. Hazırlanan bildiriler Fransa, İngiltere, Almanya ve ABD'ye gönderildiği gibi Beyrut üzerinden de Türkiye'ye sokulmaktaydı. Bu dönemde maddi olarak Fransız Komünist Partisi, Türkiye Komünist Partisi ve Sovyet Komünist Partisi'nden alınan yardımlarla, Fransa ve Almanya'da bulunan üye işçi ve öğrencilerden alınan aidatlar birliğin maddi kalemlerini teşkil etmekteydi.¹³

DP iktidarı ile sürekli problem yaşayan İJTb üyeleri bu durumdan pek de rahatsız

¹¹H. Bayram Kaçmazoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 15-17.

¹² Emin Özdemir, A Fatih Şendil, "Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında...", ss. 326-355.

¹³Vartan İhmalyan, *Bir Yaşam Öyküsü...*, s. 114.; Aclan Sayılğan, *Solun 94 Yılı: 1871-1965...*, s. 319-320.; *TBMM Zabıt Cerideleri*, Dönem: 9, Cilt: 10, Birleşim: 6, 19 Kasım 1951, s. 24-25.

gözükmemektedir. Neticede yürüttükleri mücadele Amerikan emperyalizmine karşı ve onun Türkiye'deki işbirlikçilerine karşı idi.¹⁴ Örneğin 1951 tevkifatı yurt içinde sol düşünce yanlısı kişilere ve İJTB üyelerine yönelik gerçekleşmiştir. Bu yıllarda Arslan Humbaracı parti içi disiplininden ayrı hareket etmesinden dolayı dışlanmış ve daha sonra İJTB'den ayrılmıştır.1953 yılında çoğu yurt dışında talebe olarak bulunan İJTB üyelerinin emniyet kuvvetleri tarafından takibata uğramaları ve içlerinden Hasan Akkuş'un üyeliğinin kesin tespiti ile bir yıl kadar ceza almasıyla birlik zamanla dağılmıştır.¹⁵

II. Demokrat Parti Döneminde Muhalif Olmak: İleri Jön Türkler Birliği'nin Faaliyetleri

Daha önce de belirtildiği gibi DP kadrolarının çoğunluğu ve özellikle de lider kadrosunu oluşturan simalar Tek Parti döneminde CHP'nin siyaset tedrisatından geçmiş kişilerdi. Her ne kadar değişime ve çok katımlı bir siyasal söylemi dillerine

dolamışsalar da 14 Mayıs 1950 tarihinde ülke genelinde gerçekleşen seçimlerde DP ezici bir çoğunlukla iktidara gelmekteydi. İktidarın bu şekilde el değiştirmesi yakın dönem Türkiye tarihine "beyaz ihtilal" tarifiyle geçmekteydi.¹⁶ Seçimin DP galibiyetiyle sonuçlanmasıyla beraber Türk siyasal hayatına genç bir lider olarak Adnan Menderes artık isminden söz ettirmeye başlayacaktır. Feroz Ahmad'ın dönemin koşullarına bağlı olarak dile getirdiği gibi Menderes "... ülkeye gelişmiş Batı'yı yakalamak için mutlaka gerekli olan modern ve ilerici bir liderlik yapacak kişilik ve görünüşe sahipti."¹⁷ Bu süreçte Batı medyasının da Menderes hakkında benzer fikirleri taşıdığı, yapılan yorumlarda ülkesinin ve partisinin genç ve dinamik liderinin geniş bir toplumsal desteğe sahip olduğu üzerine haberler yapılmaktaydı.¹⁸

Ülke yönetimini 1960 yılına kadar elinde bulunduracak olan Menderes ve yakın çalışma arkadaşları bu on yıllık süreçte

¹⁶Cumhuriyet, 16 Mayıs 1950.

¹⁷Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayınları, İstanbul 1992, s. 47.

¹⁸ İrşad Sami Yuca, "Adnan Menderes'in Dış Basına Verdiği Mülakatlardan Bazı Notlar (1950-1952)", *Uluslararası Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 54, Mart 2016, ss. 705-725.

¹⁴Vartan İhmalyan, *Bir Yaşam Öyküsü...*, s. 114.

¹⁵ *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1950.; *Milliyet*, 23 Ocak 1953.

başta Amerika olmak üzere kapitalist Batı ülkeleri ile güçlü ittifak bağları kurmaya gayret gösterdi. Ülke ekonomisinin geri kalmışlıktan kurtarmak niyetiyle yapılan popülist propagandalar ve Amerika'dan sağlanan yardımlar ile DP'nin iç politik konumu ve halk desteği daha da güçlenmeye başlamıştır. Tabii bu çıkar ve ödüne dayalı siyaset yapma tekniği sağlanan ekonomik ve siyasi kültürel desteğin bazı bedelleri de peşinden gelecektir. Söz konusu olabilecek siyasi bedellerden birisi sol/komünist fikirleri benimseyen kesimler ile etkin düzeyde siyasi, adli ve polisiye tedbirler ile uğraşmak olacaktır. Bu çalışmanın başlangıcında belirtildiği gibi ülke sathında siyaset yapmak imkânından yoksun bırakılan sol eğilimli aydın ve talebelerin bir kısmı başta Paris olmak üzere çeşitli Avrupa kentlerinde İJTBA adı altında örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Bu yıllarda Türkiye'de demokrasi kavramı olgunlaşmaya başlamasına karşın sol eğilimli grupların Sovyet yanlısı siyasi fikirleri dile getirmeleri sürekli olarak merkezi iktidar tarafından arzu edilmeyen bir gelişme olarak görülmekteydi. Bu nedenle muhalif sol eğilimli kişiler yurt dışında çeşitli yayın ve eylemlerle DP'nin Amerikan vesayeti altında yürüttüğüne inandıkları bazı politik yaklaşım

ve uygulamalarına soft/yumuşak bir muhalefet yolunu izleyerek eleştirmişlerdir. Bir kez daha vurgulanması gereken husus ön yargılardan bağımsız bir tarihsel sosyoloji perspektifi ile yakın dönem Türkiye'sinde vukua gelen olayların etraflıca ele alınması ve Zürcher'in belirttiği gibi Türkiye'nin en yakın olan tarihini en uzak olmak halinden kurtarmak gerektiğidir.¹⁹

Bu maksatla Türk siyasal hayatının en önemli meselelerinden birisi kuşkusuz iktidar ve muhalefet veya öteki arasında gelişen ilişkileridir. Ülke sorunlarını ideolojik kamplaşmaların dışına çekerek ve güçlü bir uzlaşma kültürü üzerinden toplumsal sorunların hal edilebildiği bir ortamın günümüz Türkiye'sinde halen istenilen düzeyde olmadığı bir realite durumundadır. Bu realitenin altında yatan nedenlerin başında tarihsel gerçeklerin iyi düzeyde kavranılmaması yanında ideolojilik, iktidarı her ne sebeple olsa ele geçirme ve elinde tutma hırslarının yarattığı psikolojik vakalardan arınmış bir perspektifin inşa edilmemesi. Bu çalışmanın bu bölümünde çok

¹⁹Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Erik Jan Zürcher, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*, İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul 2009.

partili hayat ikliminin başladığı yıllarda Türkiye’de muhalif olmak veya muhalefet etmek yalnızca sol, sağ ve İslamcı kesimler için değil, yeri geldiğinde ülkenin kurucu partisi niteliğinde olan CHP için de çok zor hale geldiği bir gerçektir. Bu nedenle çok partili hayat sürecinde ve DP iktidarının hüküm sürdüğü yıllarda Türkiye’de muhalefet kültürüne dair İJTБ’nin yürüttüğü muhalifliğin dikkatle anlaşılması gereken bir olaydır.

İJTБ’liler farklı etnik ve toplumsal tabakalardan gelmelerine karşın sol ve solun temsil ettiği değerleri ulusal ve uluslararası çaplarda değerlendiren bir anlayışa sahiptiler. Bilhassa onlar için DP iktidarı Amerikan vesayeti altında olduğu için Türkiye’nin emekçi sınıfı ve genç nesillerin geleceği için muhalefet etmeyi kendilerine bir ileri görev olarak addetmişlerdir.

İJTБ’nin kuruluşunu ilan ettiği 9 Mart 1949 tarihinde ayrıca “*Türk Gençliğine Çağrı*” başlıklı bildiriye de yayınlamaktaydılar. 26 Nisan 1949 yılında “*Bab-ı Ali’nin Amerikancı Basınına Cevap*”, 13 Haziran 1949 tarihinde “*Adalet Bakanına Mektup*”, 14 Ekim 1949 tarihinde “*Türkiye Gençliğine İkinci Çağrı*” bildirimlerini de yayınlayan İJTБ genel olarak Moskova’nın Türkiye aleyhine

yürüttüğü politikayı destekler bir dil kullanmıştır. Bunun yanı sıra Türk gençlerine hükümete karşı tek cephe almaya davet etmeleri ve Nazım Hikmet’in özgürlüğü için siyasi durumunu da dile getirmiş olmaları dikkat çekici olmuştur.²⁰

29 Ekim 1949 tarihinde “*Türkiye Gençliğine Üçüncü Çağrı*”, 21 Şubat 1950 tarihli “*Sömürge Aleyhtarlığı Münasebetiyle Türk Gençliğine Çağrı*”, 24 Şubat 1950 tarihli “*İleri Jön Türkler Birliği’nden Türk Emekçilerine Açık Mektup*”, 7 Temmuz 1950 tarihli “*Türkiye Gençliğine Dördüncü Çağrı*” başlıklı bildirimlerini de yayınlamışlardır.²¹ Bu bildirimlerin içeriği genel itibariyle benzer olup 25 Haziran 1950 tarihinde patlak veren Kore Savaşı hakkında Türk gençliğini bilgilendirmek amacını taşımaya yöneliktir. 7 Temmuz 1950 tarihli bildiriye geçen şu ifadeler

²⁰Cumhuriyet, 17 Ekim 1949.; *İçimizdeki Düşman: Türkiye’de Komünizm...*, s. 48-49

²¹İJTБ üyeleri Türkiye’de TKP ile sürekli koordine halinde olmalarından dolayı Tek Cephe ve Barış Yolu dergisini takip etmekteydiler. *İçimizdeki Düşman: Türkiye’de Komünizm...*, s. 48-49.; Askeri Yargıç Şevki Mutlugil’in 19 Kasım 1951 tarihli TBMM’deki gizli oturumda milletvekillerine Türkiye’de Komünist faaliyetler hakkında beyan ettiği rapor. *TBMM Zabıt Cerideleri*, Dönem: 9, Cilt: 10, Birleşim: 6, 19 Kasım 1951, s. 24-25.

önemlidir; “Biz, bugün Kore halkına karşı uçan kaleleri, harp gemileri ile ölüm taşıyan aynı emperyalist mütecavizlere karşı 1919-23 Milli Kurtuluş harbinde kan dökmüş bir halkın evlatları olarak, emperyalist müdahalecilerin safında kardeş Kore halkına karşı savaşa gitmeye hazırlanan 1950 model Anzavur bozuntularına karşı burada nefretimizi belirtirken, Kore hadiseleri üzerinde Türk gençliğini aydınlatmayı bir vazife sayıyoruz.”²² Bu cümleden anlaşılacağı üzere bildiri Türk gençliğini aydınlatmaya yönelik olup, Kore’de başlayan savaş ile Türk Kurtuluş Savaşı arasında tarihsel bir bağ kurulmak istenilmesi, tarihsel hislere yönelik bir yaklaşım olmuştur. DP hükümetini açık ifadelerle Kore Savaşı ile ilgili emperyalizm yanlısı safta yürüttüğü diplomasiden dolayı Milli Mücadele yıllarındaki Anzavur İsyanı ile kıyaslanması önemli bir diğer tarihi husus olmuştur. Ancak İJTБ’nin DP’ye getirdiği bu ağır eleştiriyi Kore savaşının ortaya çıkmasında ideolojik ve askeri rolleri olan Sovyetler Birliği’ne ve Çin’e getirmede de gözden kaçmamaktadır. Bu durum İJTБ’nin diğer bildirimlerinde de yer alan tek taraflı ideolojik

tutumlarının bir göstergesi hükmündedir.

Adı geçen bildirinin son bölümünde DP hükümetine karşı dile getirilen şu muhalif beyanatlar İJTБ’nin kullandığı muhalefet dozajının anlaşılması açısından önemlidir; “Türk hükümetinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’ne cenubi Kore kuvvetlerini desteklemeye hazır olduğu yolunda çektiği telgraf yalnız Birleşmiş Milletler anayasasını ihlal ederek alınmış bir Amerikan diktasına boyun eğmek değil aynı zamanda Milli Kurtuluş harbimizde emperyalist sürülere karşı savaşta can vermiş kahramanlarımızın hatırasına ve inkılap prensiplerimize bir hakarettir. D.P. hükümeti bu kararı ile sadece diğer milletlerin iç işlerine müdahale ederek Atatürkçü prensiplere ihanet etmekle kalmıyor, fakat Türk halkının kanını Amerikan emperyalistlerinin macera harbi hizmetine koyuyor. Milli kurtuluş neslinin Kore milli kurutuluş hareketini boğmak için dökcek kanı yoktur. Türk gençliği kendini bu kararla bağlı addetmiyor ve asla edemez. (...) D.P. hükümeti bu kararı ile emperyalist harp tehlikesi kapımızı çalıyor. Yurdumuzu, hayallerimiz, tehlikeye atıyor.”²³ İJTБ’nin

²²BCA., 030.01.41.242.10.8.

²³BCA., 030.01.41.242.10.9.

bildiride kullandığı bu ifadeler bir kez daha Kore Savaşı'nı Milli Mücadele ve Atatürkçü ilkelerle kıyaslamaları Türk gençliğinin zihninde millici/toplumcu bir perspektif çizmek kaydıyla DP hükümetine karşı muhalif bir tavrın geliştirilmesini istedikleri söylenebilir. Ayrıca DP hükümetini ülkenin geleceğini ve hayallerini emperyalistlerin çıkarları uğruna tehlikeye soktuğunu da Türk gençliğine yoğun hislerle bildirmek istemişlerdir.

İJTБ'nin bildirimler yoluyla DP hükümetine yönelik yürüttüğü faaliyetler bu zaman zarfında hükümetin emriyle emniyet ve istihbarat servisleri nezdinde dikkatlice takip edilmekteydi.²⁴ Bildirilerin yurda sokulmaması için ilgili kurumlara gerekli tebligatlar yapılmış ve ayrıca bildirimlerin birer raporla Başbakanlık ile Cumhurbaşkanlığı makamlarına da sunulduğu görülmektedir.²⁵ Bu zaman zarfında İJTБ tarafından yayınlanan bir diğer bildiri metni ise Haziran 1950 tarihli olup "Stockholm Çağrısını İmzalayınız ve İmzalatınız" başlığını taşımaktaydı.

"Stockholm Çağrısını İmzalayınız ve İmzalatınız" başlıklı bildiri 19 Mart 1950 tarihinde İsveç'in başkenti Stockholm'da Dünya Barış Taraftarları Komitesi tarafından tertip edilen barış çağrısı konferansında ve konferansın sonuç metnine destek amacıyla yayınlanmıştır. Stockholm barış çağrısı konferansında atom silahlarının kullanılmasına engel olunması ve kontrol mekanizmalarının geliştirilmesi gibi talepler dile getirilmiştir. İJTБ'de bu çağrı metninin çerçevesine bağlı olarak yayınladığı bildiride Türk halkının her bir ferdinin ve DP hükümetinin bu barış çağrısına sahip çıkmasını istemiştir. Zaten Türk halkının en belirgin karakteri barışsever oluşu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bildiri de şu çarpıcı sözlere yer verilmiştir. "Barışsever Türk halkı atom bombasına karşı Stockholm çağrısını imzalatmak için diğer milletlerden geride kalmamalıdır ve kalamaz. Her türlü kanattan ve meslekten barışsever Türk vatandaşlarının Stockholm çağrısına en geniş bir şekilde imzalatılarak aktif bir şekilde barışı savunması zamanı gelmiştir. Stockholm çağrısını imzalamak ve imzalatmak, dolayısıyla barışı savunmak yalnız aydınların ve tek tek fertlerin vazifesi değil bütün parti ve sosyal teşkilatların yani

²⁴BCA., 030.01.41.242.10.1.

²⁵ BCA., 030.01.41.242.10.2.; BCA., 030.18.01.02.122.44.2.

bütün bir halkın vazifesi olmalıdır.”²⁶

İJTБ tarafından bu zaman zarfında yayınlanan bir diğer bildiri 4 Temmuz 1950 tarihli olup “Demokrat Parti Hükümetine Açık Mektup” başlığını taşımaktaydı. Bu bildirin içeriğinde ise; “14 Mayıs seçimlerinde CHP iktidarını tepeleyen Türk halkı gerçekte CHP simasında halk düşmanı, antidemokratik iç siyaseti ile Amerikan kölesi harpçi dış siyaseti mahkûm etmişti. Demokrat Parti hükümeti programı iki aylık faaliyeti ve son af kanunu tasarısı ile iç siyasette müfrit solcu hareketi temizlemek maskesi altında Türk işçi ve köylüsünün demokratik haklarını yok etmekte. Dış siyasette Amerikan emperyalistlerinin dünya hâkimiyetleri için Türk halkını kan dökmeye hazırlamada CHP’nin meşum siyasetinden asla ayrılmayacağını göstermektedir.”²⁷ Bildirinin bu cümlelerinde sert ifadelerle hükümetin devreye soktuğu bazı politikaları eleştirmekteydiler. Kore Savaşı’na Türkiye’nin dâhil edilmek istenilmesi ve çıkarılacak Af Kanunu’ndan sol düşünceden yargılanıp hüküm giymiş kişilerin faydalanmayacağı gibi o günün reel politik sorunları da bu bildiri

metninin muhtevasını oluşturmuştur. DP’nin iktidardaki ilk birkaç ayında izlediği iç ve dış siyasetten dolayı CHP’nin meşum siyasetinin bir devamcısı ve Amerikan siyasetinin kölesi olmakla itham etmeleri dönemin siyaset dilinin ne düzeyde bir karaktere sahip olduğu hakkında bilgi vermektedir.

Bildirinin son satırları, DP hükümetine yönelik acil yapılması istenilenler hakkında şu çağrı mahiyetindeki maddeler ile bitirilmiştir.

1. Amerikan emperyalistleri ile akdedilmiş bizi harbe sürececek ekonomik bağımsızlığımızı yok eden gizli açık bütün anlaşmaların feshi, ordu ve devlet müesseselerinden bütün yabancılara temizlenmesi.

2. Atom bombasının menini isteyen Stockholm çağrısına hükümetçe katılmak.

3. Sovyetler Birliği ve halk demokrasili ülkelerle dostluk, ticaret ve kültürel münasebetler kuracak antlaşmalar için teşebbüse geçmek.

4. En kısa bir zamanda gerçekleştirilecek siyasi bir af, CHP’nin halk düşmanı,

²⁶BCA., 030.01.41.242.10.4.

²⁷BCA., 030.01.41.242.10.5.

hırsız kliğinin derhal mahkemelere sevk.

5. Başta ceza kanunu olmak üzere bütün anti demokratik kanunların lağıvı.

6. Türk işçi ve köylü sınıflarına serbestçe teşkilatlanma ve sair demokratik halklarının tanınması.

7. Yurt içindeki yabancı sermayenin tasfiyesi.

8. Derebeyliğin köklerini kazıyacak demokratik bir toprak kanunu.²⁸

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bir siyasi miras olarak devam eden basın ve yayın hayatı üzerinde iktidarın sağladığı baskı, sansür ve yasaklamalar DP döneminde de hız kesmeden devam etmiştir. Türk siyasal hayatında kendine güçlü bir şekilde yer sağlamış olan bu politik düşünce ve eylem biçimi iç politikada siyaset yapmayı devamlı bir şekilde kısır hale getirmiştir. Hatta öteki olana bakış genellikle iktidar erkinin sağladığı araçlarla sert bir biçimde siyasi, adli ve polisiye araçlarla terbiye etmeye yönelik bir seyir izlemiştir. Bu sebeplerden ötürü İJTБ'nin faaliyetleri bu tür dayatma ve takibatlar uğraması Türk muhalefet kültürünün gelişimi

açısında bir kez daha olumsuz etkiler bırakmıştır. İktidarın politikalarına yönelik muhalefetleri nedeniyle yasaklanan bir diğer yayını ise 16 Aralık 1950'de İJTБ'nin Avrupa Komitesi tarafından hazırlanan ve Paris'te dağıtılan broşürün yasaklanmasıdır. Temelde savaş karşıtı olarak tanınan cemiyetin broşürü, “DP hükümetini ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı Bulgaristan Türklerinin anavatana göç etmelerini önledikleri için protesto ettiklerinden ve azınlıkları kışkırttıkları gerekçesiyle” yasaklanmıştır.²⁹

Bir başka bildirileri olan “Kahrolsun Faşist Terör Kanunu-Mevkuf Vatanseverlere Hürriyet” başlıklı metin İJTБ komitesi tarafından 16 Aralık 1951 tarihinde basın yoluyla ilan edilir. Bildirinin yayınlanma sebebi bir kez daha Kore'de devam eden savaş ve bu savaşa karşı DP hükümetinin gösterdiği Amerikan yanlısı siyaset, NATO'ya üye olmak için yürütülen kulisler ile 1951 Genel Af Kanunu ve sol düşünceli mahkûmların bu kanunun dışında tutulması gibi iç ve dış gelişmeler neden olmuştur. Bildiri 6 sayfalık olup genel

²⁸BCA., 030.01.41.242.10.6.

²⁹Mustafa Yılmaz, Yasemin Doğaner, “Demokrat Parti Döneminde Bakanlar Kurulu İle Yasaklanan Yayınlar”, *Kebikeç*, Sayı: 22, 2006, ss. 151-204.

manada DP hükümetine karşı çarpıcı bir siyasal üslupla kaleme alınan bir metin özelliğine sahiptir. Metin içeriğindeki usule dair sertlik daha bildirinin ilk paragrafında kendini şu şekilde ortaya koymaktadır. Şöyle ki; “Kendilerine milletvekili diyen bir avuç sefil güruh, Türk halkı adına, Türk halkına karşı eşi görülmemiş, faşist terör ve ölüm kanununu 28 Kasım’da, alkışlar arasında kabul etti. Faşist terör ve ölüm kanunu her şeyden evvel, Türk halkının yeni bir tecavüz harbi hazırlığına ve yurdumuzun Amerikan müstemlekesi haline sokuluşuna karşı artan mukavemetin, Amerikan müstemlekesi haline sokuluşuna karşı artan mukavemetin, Amerikan uşağı hükümet ve muhalefette yarattığı korkunun eseridir.”³⁰ Görüleceği üzere İJTb, DP hükümetini ağır siyasi bir söylemle eleştirmektedir. İlerleyen sayfalarda benzer sertlikte ifadelerle hükümeti eleştirmişlerdir.

DP döneminde sol/komünizm yanlısı bir sivil bir muhalefet örneğini gösteren İJTb’nin 1951 yılında “Katalonya’da Yıldırım Gibi Patlayan Umumi Grev” başlıklı bildiri ile “İrticaa Karşı Atatürkçü Milli Kurtuluş İnkılabı Prensiplerini Koruma Savaşında

Türk Gençlerine ve Öğrencilere Düşen Ödevler” başlığını taşıyan ikinci bildirileri bir kez daha DP hükümeti tarafından yurda sokulması sakıncalı yayınlar olarak gösterilip, yurda sokulmaları yasaklanmıştır.³¹ İJTb’nin ilk bildirisinde “Franko rejimine karşı İspanyol emekçilerinin ayaklandığı ve bu kuvvetli rejim altında faşizme karşı mücadele edilebildiğine göre Türkiye’de de gençlerin ve emekçi sınıfların rejime karşı harekete geçebilecekleri” ifade edilmekteydi. Yayınlanan ikinci bildiri de ise; “Türkiye’de iktidarı elinde tutanların Türkiyeli Barışseverlere karşı vahşi bir terör uyguladıkları, Atatürk’ün prensiplerine aykırı olarak Türk-Sovyet dostluğunun önemi göz ardı edilerek irticaa sapıldığı ve devlet büyüklerine hakaretle Türk yurdunun ve halkının kanının emperyalistlere teslim edildiği” ifadeleriyle DP hükümetini Atatürk’ün mirasına ters düşmekle, Sovyet Rusya’sı ile işbirliği yapmamakla suçlamışlardır. Ayrıca bildiride yer alan DP’nin irticai faaliyetler yaptığı suçlaması Türk siyasal hayatının en çarpıcı sorunlarından birisi olan irtica kavramının bildiri metnine yansımış olması dikkat

³⁰BCA., 030.001.123.783.4.

³¹BCA., 030.18.01.02.126.70.19.

çekici mahiyettedir.³² Ayrıca İJTБ'nin 1925 yılından beri devam eden Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması'nı 1945 yılında Sovyetler tarafından tek taraflı olarak iptal etmesini ve Boğazlar ile Doğu Anadolu'dan bazı toprak taleplerine bulunmasını hep göz ardı ettiği görülmektedir. Türkiye bu süreçte güvenliğini tesis etmek amacıyla NATO ve ABD'ye yönelmiştir.³³

BM Genel Sekreterliği'ne İJTБ tarafından 1951 yılında kaleme alınan bir bildirin yine DP hükümeti tarafında zararlı yayınlar arasında görülerek yurda girişi ve dağıtımı yasaklanmıştır. Bildiri metninin muhtevası genel olarak iktidardaki DP hükümetinin Kore'de devam eden savaşa asker göndermek istemesinin kanunsuz bir durum olduğunu, çünkü Türk halkının böylesi bir talebi ve niyetinin olmadığı belirtilmiştir. Bu zaman zarfında 25 Temmuz 1950 tarihinde DP lideri Menderes TBMM'den yurt dışına asker göndermek amacıyla gerekli siyasi desteği ve onayı almadan

4.500 kadar Türk askerini komünizmle savaş adı altında Kore'ye göndermek kararını vermiştir. Bu karara karşı muhalefet eden Türk Barış Severler Cemiyeti'nden Behice Boran ve Adnan Cemgil gibi bazı önde gelen üyelerin polis ve adli takibata uğramasını da hukuksuz ve siyasi bir tutum olarak gördüklerini beyan etmişlerdir. BM sekreterinin Türkiye'deki malum iktidarın bu siyasi ve keyfi uygulamaları nedeniyle iç politikada düşüncüyü beyan etmekten doğan evrensel hak ve hürriyetleri korumaya ve meclise danışmadan hareket eden DP'in aldığı kararların resmi ve bağlayıcılığının olmadığı dile getirilmek istenmiştir.³⁴

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplum bünyesinde yaşadığı değişim ve dönüşümler, pek çok alanda olduğu gibi politika alanında da yeniliklere yol açmıştır. Batı medeniyetini daha

³²BCA., 030.18.01.127.75.15.; Mustafa Yılmaz, Yasemin Doğaner, "Demokrat Parti Döneminde Bakanlar Kurulu...", ss. 151-204.

³³Cumhuriyet, 22 Mart 1945.; Sabit Dokuyan, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri", CTAD, Yıl: 9, Sayı: 18, Güz 2013, ss. 119-135.

³⁴BCA., 1365.71.52.225.; BCA., 030.18.01.125.29.6.; Behice Boran, Yazılar, Konuşmalar, Söyleşiler, Savunmalar, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2010, s. 24.; Mustafa Yılmaz, Yasemin Doğaner, "Demokrat Parti Döneminde Bakanlar Kurulu...", ss. 151-204.

yakından tanıyan ve gördükleri eğitim sayesinde Batı dillerini öğrenerek farklı kaynaklardan beslenen yeni bir Tanzimat nesli yetişmiştir. Bu nesil, devletin gidişatını beğenmeyince, bir dizi yenilik tekliflerinde bulunup idarecileri eleştirmeye başlamışlardır. Bunun karşılığı olarak hapis, işkence ve sürgünlerle terbiye edilme yoluna gidilmiş, bazıları ise Avrupa ülkelerine kaçıp politik sürgün olarak gurbette muhalif hareketler organize ederek ülkedeki iktidar odaklarını değişime zorlamaya çalışmışlardır. Yeni Osmanlı, Jön Türk gibi adlandırmalarla tanınan Tanzimat ve Meşrutiyet devri muhalif Osmanlı aydınları her ne kadar siyasi ve kültürel talepleri farklı olmasına karşın genel bir düşünceyle çalışmamızın merkeze aldığı İleri Jön Türk hareketinin de bu çizginin bir devamı şeklinde sürgünde siyaset yapmak zorunda bırakıldığını söyleyebiliriz.

Çalışmada gösterilmeye çalışıldığı gibi, Avrupa'ya giden Türkiyeli bazı öğrenci ve işçilerin oluşturduğu bu hareket, sol düşünce çizgisindedir. CHP ve DP dönemlerinde gerek iç ve gerek

dış politikadaki takip ettikleri siyaseti beğenmediklerinden bunları değiştirmek için çeşitli faaliyetler içine girerek bilhassa DP iktidarını değişimlere zorlamaya ve Amerikan taraftarı faaliyetlerinden uzaklaştırmaya çalışmışlardır. Yayınladıkları bildiriler ve katıldıkları etkinliklerle, adlarını duyurmayı, uluslararası platformlarda da DP iktidarına karşı, onları zora sokacak etkinlikler yapmaya çalıştıkları görülmektedir. Bunda kısmi olarak başarılı oldukları söylenebilir. Zira çalışmamızın sonuna eklenen belgelerden de anlaşılacağı üzere İJTb, DP tarafından engellenmeye, yasaklanmaya çalışılmıştır. Böylece Tanzimat'tan günümüze uzanan aydınların, öğrencilerin, muhaliflerin yurt içi ve dışında oluşturdukları muhalif oluşumlarla ülke içinde, iktidar odaklarını değişimlere zorlama çabalarının bir devamı ya da takipçisi olarak ortaya çıktığını söyleyebileceğimiz İJTb, dört-beş yıl etkili bir muhalefet sürdürmeye çalışmıştır. Ancak zamanla üyelerinden bazılarının oluşumdan ayrılmaları, bazılarının tutuklanması nedeniyle birlik zayıflamış ve sönümlenmiştir.

Böylece sürgünde doğan bir başka muhalif hareket daha böylece tarihteki yerini almıştır.

Kaynaklar

BCA., 030.001.123.783.4.

BCA., 030.01.41.242.10.1.

BCA., 030.01.41.242.10.2.

BCA., 030.01.41.242.10.4.

BCA., 030.01.41.242.10.5.

BCA., 030.01.41.242.10.6.

BCA., 030.01.41.242.10.8.

BCA., 030.01.41.242.10.9.

BCA., 030.18.01.02.122.44.2.

BCA., 030.18.01.02.126.70.19.

BCA., 030.18.01.125.29.6.

BCA., 030.18.01.127.75.15.

BCA., 1365.71.52.225.

AHMAD, Feroz, 2014, Bir Kimlik Peşinde Türkiye, İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.

,1992,Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-

1980, Hil Yayınları, İstanbul.

ALBAYRAK, Mustafa, 2004, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960), Phoenix Yayınları, Ankara.

BABALIK, Naciye, 2005, Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi, İmge Kitabevi, Ankara.

BELLİ, Sevim, 2006, Boşuna Mı Çiğnendik? Anılar, Cadde Yayınları, İstanbul.

BORAN, Behice, 2010, Yazılar, Konuşmalar, Söyleşiler, Savunmalar, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul.

ÇAVDAR, Tefrik, 1983, "Demokrat Parti", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 8, İletişim Yayınları, ss. 2060-2075. İstanbul.

-----,2008, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1950'den Günümüze, İmge Kitabevi, Ankara.

DİKEN, M. Şehmus. Fahri Petek, 2009, Bir Hayat Üç Fidan,

- TÜSTAV Yayınları,
İstanbul.
- DOKUYAN, Sabit, 2013, “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den İstekleri”, CTAD, Yıl: 9, Sayı: 18, Güz, ss. 119-135.
- Dünya Gençlik Festivali hareketi Prag 1947-Moskova 1985, 12 Dünya Gençlik ve Öğrenci Festivali Hazırlık Komitesi Yayınları, 1985.
- 1970, İçimizdeki Düşman: Türkiye’de Komünizm Tehlikesi Vardır, İstanbul.
- İHMALYAN, Vartan,1989, Bir Yaşam Öyküsü, Cem Yayınları, İstanbul.
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram, 1998, Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- KARPAT, Kemal H., 2013, İslam’ın Siyasallaşması, Timaş Yayınları, İstanbul.
- , 2009, Osmanlı’dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji, Timaş yayınları, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Ali Ulvi, 2014, “Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türk Solunun DP Ve Hükümet İle İlişkileri 1945-1946”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 55, Güz, ss. 177-242.
- ÖZDEMİR, Emin. ŞENDİL, A Fatih, 2016, “Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti’nin Sol Hareketlere Yaklaşımı”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 23, Bahar, ss. 326-355.
- SAYILGAN, Aclan, 1962, İnkâr Fırtınası, Ülke Yayınları, İstanbul.
- , 1968, Solun 94 Yılı: 1871-1965, Mars Matbaası, Ankara.
- , 2009, Türkiye’de Sol Hareketler, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- TBMM Zabıt Cerideleri
- YEŞİL, Ahmet, 1988, Türkiye’de Çok Partili Siyasî Hayata

Geçiş, Kültür ve Turizm
Bak. Yayınları, Ankara.

YILMAZ, Mustafa. DOĞANER,
Yasemin, 2006,
“Demokrat Parti
Döneminde Bakanlar
Kurulu İle Yasaklanan
Yayınlar”, Kebikeç, Sayı:
22, ss. 151-204.

YUCA, İrşad Sami, 2016, “Adnan
Menderes’in Dış Basına
Verdiği Mülakatlardan
Bazı Notlar (1950-1952)”,
Uluslararası Akademik
Bakış Dergisi, Sayı: 54,
Mart, ss. 705-725.

ZÜRCHER, Erik Jan, 2009,
Savaş, Devrim ve
Uluslaşma: Türkiye
Tarihinde Geçiş Dönemi
(1908-1928), İstanbul
Bilgi Üniv. Yayınları,
İstanbul.

Cumhuriyet

Milliyet

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi
Cilt:IV /Sayı:XII /Ağustos /MMXVII

Academic Journal of History and Idea
Volume:IV /Number:XII /August /MMXVII

ISSN:2148-2292

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Yuca / atdd / 0000-0001-5797-3100